

*Назаркевич Є. П.,
аспірантка,
Київський національний університет
культури і мистецтв, м. Київ*

САЛЬВАДОР ДАЛІ – САМОБУТНІЙ СТЕРЕОХУДОЖНИК ХХ СТОЛІТТЯ

***Анотація.** У статті висвітлено результати осмислення стереокартин Сальвадора Далі як приклад окремого виду мистецтва – стереоживопису. Висвітлено внесок майстра в становлення вказаного виду живопису на основі історіобіографічного підходу до осмислення творчості митця. Розкрито своєрідність стилю майстра і проаналізовано стилістичні особливості художньої мови стереокартин.*

***Ключові слова:** стереоживопис, стереокартини, бінокулярний зір, фотографія, стереофотографія.*

***Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими, практичними завданнями...** Незважаючи на загальновизнане розуміння індивідуальної сутності Сальвадора Далі як ексцентричного художника та генія сюрреалізму, питання щодо вивчення стереокартин є малодослідженим. Недооціненість стереоскопії пояснюється зменшенням зацікавленості широкої аудиторії до стереоскопічних зображень у попередні десятиліття, у зв'язку з недостатнім на той час розвитком технологій та витратами на виробництво, особливо в країнах з несприятливою економічною ситуацією. Так, дехто досі вважає стереоскопію лише забавкою, інструментом для реклами та підвищення продажу товарів, який не несе в собі ніякої естетики і*

не є «справжнім» мистецтвом. З огляду на це, принаймні в межах нашої країни, продовжують поширюватися кітчеві, неякісні, «китайські» стереокартинки, стереокалендарики та інші продукти такого плану від підприємливих умільців.

Споживацьке ставлення до стереоскопічних творів склалося через недостатність висвітлення інформації про стереоскопію як вид мистецтва та факт наявності, дійсно, естетичних художніх стереоскопічних робіт. Разом із тим, не приділяючи достатньої уваги стереокартинам, ми пропускаємо важливий момент в історії розвитку мистецтва: початок переходу мистецтва від двовимірності та її імітацій до тривимірності, від обмеженого монокулярного зору до природнього біокулярного, а майбутніх митців цього напрямку прирікаємо навчатися чого-небудь та як-небудь з Інтернету, залишаючи стереоскопію в Україні на невиправдано низькому рівні [5].

Одержані студентами знання про внесок Сальвадора Далі у розвиток стереоживопису можуть успішно використовуватися в процесах курсового і дипломного проектування особливо мистецтвознавчого, науково-дослідного характеру, а також, у створенні та розробці об'єктів дизайну з використанням стереозображень. Актуальність і практичне значення означених проблем зумовили вибір об'єкта і мети дослідження, результати якого висвітлено у статті.

Аналіз досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми, виокремлення невисвітлених питань... Бажання відтворення трьохвимірної реальності хвилювала розум художників починаючи з Дієго Веласкеса (1599-1660) [4, с. 100-105]. В свою чергу, відомі праці в напрямку аналітичного кубізму Пабло Пікассо [4, с. 374-379], в яких митець намагався «приборкати» ці три виміри.

Герар Доу, учень Рембрандта ван Рейгема, написав шість стереоскопічних картин, деякі з них наявні в музеях Лувра та Дрездена [6]. З 1970 року Сальвадор Далі (1904-1989) почав створювати стереоскопічні картини, зокрема: «... портрет Гали зі спини ...» (1972 р.), «Нога Гали» (1973 р.) [4, 164-169] та ін.

На сьогодні, існує низка зарубіжних досліджень присвячених творчості Сальвадора Далі (Марко Ді Капоа, Мішель Нюрідсані, С. С. Пирожник, Н. Харріс, А. І. Рогожин ті ін.) [3; 6; 7]. В більшості з них лише поверхово згадуються стереокартини, проте, широкого мистецтвознавчого аналізу цих робіт виявлено не було. Також, поза увагою науковців, залишаються стереокартини Далі в контексті творчого внеску майстра в розвиток живопису.

Формулювання мети статті: висвітлити внесок Сальвадора Далі в розвиток стереоживопису для подальшого використання матеріалів у професійній підготовці майбутніх фахівців із дизайну.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів...

Для усвідомлення основних концепцій і стратегій творчості майстра, варто коротко означити життєві чинники, що вплинули на подальше становлення особистості та творчої діяльності. з історичних джерел відомо, що Сальвадор Феліпе Хасінто Фарес Далі-і-Доменек народився в родині нотаріуса Сальвадора Далі-і-Кусі і його дружини Феліпи Доменек 11 травня 1904 року в місті Фігерас, що в Каталонії, на північному сході Іспанії [8, с. 5-8].

У жовтні 1921 р. Сальвадор Далі вступив до Королівської Академії витончених мистецтв Сан-Фернандо в Мадриді. Паралельно юнак відвідував заняття у вільній академії Х. Моїзеса, вивчаючи прийоми реалістичного живопису. А вже в листопаді

1925 р. в галереї Дальмау відбулась його перша персональна виставка. В 1925 р. на виставці в Барселоні П. Пікассо проявив інтерес до картин Далі [8]. На подальшу творчість молодого художника мала сильний вплив зустріч із П. Пікассо.

У період переходу від кубізму до сюрреалізму Далі проголосив нові ідеї в низці статей, що були опубліковані в каталонських авангардистських журналах. Він вперше сформулював ідеї, що визначили його як одного з самих самобутніх художників ХХ століття. Статті викликали бурхливі суперечки в каталонському художньому середовищі [8].

Як і всі відомі майстри ХХ ст. Далі був надзвичайно різнобічним: окрім живопису і графіки, в сфері його інтересів знаходились кінематограф, театр, поезія, література, виготовлення об'єктів і оформлення журналів мод. Розквіт мистецтва Сальвадора Далі припав на 1930 роки. Він встигав одночасно організовувати численні виставки, писати книги і статті, давати інтерв'ю, як і раніше, жадібно вивчати всі нові тенденції і асимілювати чужі ідеї живлячи ними свою безмежну фантазію.

Далі обґрунтував власний метод сюрреалізму – параноїко-критичний, заснований на «іраціональному незнанні». Завдяки реалізації і поширенню новітнього методу сюрреалізм зумовив виникнення образотворчої форми іраціональної підсвідомості.

Після того, як його воскову статую було встановлено в музеї Грьовен, поряд зі статуєю Франсуази Саган, у травні 1979 року Сальвадора Далі прийняли до Французької академії витончених мистецтв. На той час його прозвали «божественним Далі», а наразі вважають «безсмертним». Практично всі провідні телекомпанії світу оповідали про подію. Вчені не могли пригадати «подібної товкотнечі під

склепінням академічного «Купола», який майже брали штурмом у той день, коли там вкотре вшановували наверхеного колегу. Розпорядники, що збилися з ніг, натовпи фотографів, давка, метушня, непорозуміння. «Це немислимо!» – вигукували шоквані науковці, можливо, почасти від заздрості, але головним чином будучи не в змозі отямитись від здивування.

20 липня 1982 року король Іспанії Хуан Карлос вручив Далі Великий хрест Карла III і подарував титул маркіза де Пуболь. А вже в 1983 відбулося грандіозне експонування робіт Далі в Іспанії, в Мадриді та Барселоні [6].

Майбутні дизайнери мають усвідомити, що стереоскопічні картини генія – це шедеври світового живопису. Аполлодор «відчинив двері живопису» [1, с. 173]. Починаючи з Аполлодора, живопис трансформується в мистецтво оптичної ілюзії. Сальвадор Далі розплющив очі на стереоживопис. Завдяки методам Далі, стереоскопія набула ознак монументальності. Дослідження третього виміру, повністю контрольованого суворими законами перспективи, відіграє домінуючу роль у роботах Сальвадора Далі. Йому допомагала фантазія – концептуальна, візуальна, вербальна, феноменальна і безкінечна. Далі фонтанував ідеями.

Одне із сенсаційних відкриттів художник зробив у 1970 р., коли відвідав виставку у Луврі, де експонувалися картини Герара Доу, учня Рембрандта. У свій час Доу написав шість стереоскопічних картин, які в музеях були прийняті за варіацією однієї й тієї ж картини. Ці картини майже повністю повторювали одна одну, тож їх уважали просто копіями. Проте, насправді, вони були стереокартинами – якщо уважно придивитися до зображень на картинах, можна було виявити

відмінності які свідчили, що одна зі схожих між собою картин була написана для правого ока, а інша – для лівого.

Суть прийомів створення стереоскопічних картин зводиться до того, щоб показати кожному оку людини свій окремих кадр із так званої стереопари, створюючи імітацію спостереження просторового об'єкту обома очима. Стереоскопію трактують як відтворення ефектів бінокулярного зору графічним способом. Зазначений прийом зацікавив Сальвадора Далі, бо якщо кожне око дивиться на свій об'єкт, то виникає відчуття тривимірності. Як відомо, митець не зупинявся у творчому пошуку.

Мистецький доробок Далі складає 1211 картин, тисячі малюнків, скульптури, гравюри та багато ін. [6], і серед цієї широкої палітри творів майстра – стереоскопічні картини, а також перший стереоскопічний естамп, створений для його книги «Десять рецептів безсмертя». Спадщина Далі дійшла до нас істотно міфологізованою, а тому потребує «нового прочитання» тобто осмислення крізь призму сучасності. Наразі пошук нових шляхів осмислення творчості таких неординарних, цілісних особистостей, яким був Сальвадор Далі, зумовлене не лише логікою самого наукового процесу, а й розвитком стереоскопічного живопису — однієї з форм сучасного мистецтва. Перегляд стереокартин великого майстра дозволяє відчутти простір, світло, повітря, незвичайне і прекрасне, задуматися над концепцією кожної картини та змістом.

Майже всі полотна майстер створював на основі стереоскопічних фотографій. Зафіксоване на них зображення він прагнув перенести на полотно з максимальною точністю, але інтерес до фотографії Далі виявляв із позиції художника: «Можна було подумати, що з появою фотографії потреба в

живописі зникне, але відбулося зворотне: саме фотографія зараз сприяє тому, що живопис почав відроджуватись. Живопис дійшов до абстрактної, майже музичної форми вираження, а зараз завдяки фотографам, художники в буквальному значенні слова починають копіювати фотодокументи. Це найгероїчніша подія епохи і найбільш значуща, оскільки вона підтверджує ідеї іспанських єзуїтів, зокрема, отця Мальбранша, який говорив: «Коли ви дивитесь на якусь річ, то бачите не те, що вона являє собою сама по собі, а те, що вона підіймає на поверхню із самих глибин вашої душі». Це означає, що, якщо Веласкес буде копіювати яку-небудь фотографію так, як він її бачить, абсолютно точно, без будь-яких спотворень, то в результаті все одно вийде Веласкес, якщо ж буде копіювати Вермеєр, то це вже буде Вермеєр, оскільки те, що вони роблять є ніщо інше як копіювання їхніх власних душ» (Сальвадор Далі) [6].

Виходячи з такого твердження, значущими у професійній підготовці майбутніх дизайнерів є усвідомлення індивідуального художнього стилю майстерності написання картин. Виокремимо стилістичні особливості художньої мови майстра. Відомо, що важливе значення має матеріал на якому живописець пише картину, оскільки це в значній мірі визначає техніку і стиль живопису. Сальвадор Далі творив свої шедеври, використовуючи різні матеріали: і полотно, і картон, фотопапір, дерев'яні панелі, а щодо фарб – здебільшого олію, так 80 % стереокартин написані саме олією на полотні. Формат використовував найрізноманітніший – починаючи від 21,8x22,8 см («Untitled stereoscopic painting», полотно, олія, 1972 р., приватна колекція), до 400x210 см («The Chair», полотно, олія, 1975 р., Фонд Гала-Сальвадор Далі). Формат більшості

картин переважно квадрат (60x60 або 100x100 см.). Вибір формату немає випадкового характеру, він показує глибокий органічний зв'язок як зі змістом художнього твору, так і з композицією картини. В стереокартинах Далі однаково яскраво відбивається індивідуальний характер художника і смаки епохи. Незважаючи на відхід від сюрреалізму, його картини як і раніше наповнені сюрреалістичними фантазіями. Сприяти і розуміти сюрреалістичні картини Далі не завжди легко. Усі функції картини – декоративні, площинні, образотворчі, просторові – грають одночасно. Крім того, іде нагромодження відтворюваних предметів. Винятком є «Gala's Christ» (полотно, олія, 1978 р., приватна колекція), де Сальвадор Далі зміг створити сяючий і урочистий політ розп'яття, що піднімається угору і викликає у глядача почуття духовного звільнення та піднесеного устремління, хоча зображення на лівій та правій картинах майже однакові. Більшість майстрів для відтворення руху знизу-вгору віддали б перевагу вертикальному формату. Характерно, що Далі вибирав квадратний формат, який відноситься до найбільш рідких, улюблених художниками, схильними до класичних тенденцій, адже за художнім стилем він був представником класичної школи, а його улюбленими художниками були Вермеєр і Веласкес. Роботи Вермеєра та Веласкеса підказали Далі ідею стереокартини «Далі пише портрет Гали зі спини...» (полотно, олія, 1972-73 р., Фонд Гала-Сальвадор Далі). Це одна з перших стереокартин Далі, на жаль не закінчена [3, с. 253].

У стереоскопічній картині «Рука Далі піднімає золоте руно у формі хмарини, щоб показати Галі зорю, зовсім оголену, дуже віддалену позаду сонця» (полотно, олія, 1977 р., Фонд Гала-Сальвадор Далі)

художник здійснив спробу пробитися скрізь фізичний горизонт [7].

Стереокартинка «In the courtyard of the escorial, the silhouette of Sebastian de Morra...» (полотно, олія, 1982 р., Фонд Гала-Сальвадор Далі) загадкова і багатозначна, сповнена ідеями підсвідомого. В 60-ті роки Далі говорив: «Стереоскопія дарує геометрії безсмертя та легальність, тому саме завдяки їй ми знаходимо третій вимір, сферичність, і саме вона здатна зібрати воєдино Всесвіт і встановити його межі, діючи власно, вічно, непідкупно, гордовито» [2; 3].

Далі постійно намагався знайти нові методи, які дозволили б йому виразити себе в унікальний, більш візуально вражаючий спосіб. У «Ловлі тунця» Сальвадор Далі використовував фотографії, спроектовані на його полотно, щоб відтворити образи, такі як фігура елліністичної статуї ліворуч, в ідеальній деталізації.

Написана в 1975 році, «The Chair» є однією з найуспішніших стереоскопічних картин Далі. Було створено стереоскоп, спеціально розроблений для цієї картини, оскільки картини були 13 футів (9 м) у висоту. Дві картини, які складають «The Chair» майже ідентичні, відрізняються тільки в зміщенні кута огляду та освітленні. При перегляді разом образи зливаються і утворюють об'ємний стілець, який висить у повітрі, в той час як рука Далі з'являється на передньому плані з сильною деталізацією, реалістичними бородавками тощо. Майстер прагнув досягти відчуття відстані в живописі, щоб підкреслити тривимірність, тому він зобразив п'єдестали, що зменшуються у розмірі так, ніби їх видимість зменшується при збільшенні відстані.

Всі роботи живописця звернуті до вивчення варіації кольорів, переходу світла і тіні від одного полотна до іншого, для того щоб досягти тривимірного ефекту і запропонувати нове стереоскопічне, бінокулярне бачення, завдяки оптичному суміщенню двох його картин. Стереоскопічна спадщина Сальвадора Далі є результатом певного мистецького, наукового і духовного досвіду і дає ключ до нового розуміння та осмислення стереоскопічного живопису як форми мистецтва, невід'ємна від усього творчого надбання відомих художників стереоживописців.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок... Отже, найяскравішим прикладом стереоживопису як окремого виду мистецтва є картини відомого іспанського художника ХХ ст. Сальвадора Далі. Великого майстра стереоскопія зацікавила тим, що очі людини мають властивість сприймати два різні світи. Тому, коли кожне око дивиться на свій об'єкт, а обидва полотна абсолютно ідентичні, то виникає відчуття тривимірності. Явище – оригінальне. Перед художниками відкрилися можливості графічного виконання стереоскопічних зображень як нової форми образотворчого мистецтва – стереоскопічного живопису.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів, пов'язаних зі становленням і розвитком стереоскопічного живопису. Цей вид мистецтва є багатограним явищем. На часі – потреба поглибленого вивчення творчості митців-стереоскопістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виппер Б. Р. Введение в историческое изучение искусства / Б. Р. Виппер. — М. : Изобразит. искусство, 1985. — 288 с.

2. Дали Сальвадор. Дневник одного гения / Сальвадор Дали : пер. с франц. О. Захаровой. — М. : Эксмо, 2005. — 464 с.
3. Ди Капуа, Марко. Дали. Жизнь. Творчество. / Марко ди Капуа : пер. с франц. В. Кисунько. — М.: Спика, 1997. — 272 с.
4. Иллюстрированная энциклопедия мировой живописи / текст и сост. Е. В. Иванова. — М. : ОЛМА Медиа Групп, 2008. — 600 с.
5. Назаркевич Є., Осипова Т. Художні засоби створення дизайну видань для дітей із використанням особливостей стерео і варіозображень / Є. Назаркевич, Т. Осипова // Вісник Книжкової палати : наук.-практ. журн. — К. : Книжкова палата України, 2012. — №9 (194). — С. 6-11.
6. Ньюридсани Мишель. Сальвадор Дали / Мишель Ньюридсани : [пер. с франц. И. Сосфенова]. — М.: "Молодая гвардия", 2008. — 576 с.
7. Пирожник С. С. Сальвадор Дали / С. С. Пирожник. — Минск : Харвест, 2007, — 128 с.
8. Сальвадор Дали. Альбом репродукций / вступ. ст. В. Лаптевой. — М. : Олма-пресс, 2005. — 97 с.

REFERENCES

1. Vipper B. R. Vvedenie v istoricheskoe izuchenie iskusstva / B. R. Vipper. — Moskva : Izobrazit. iskusstvo, 1985. — 288 p.
2. Dali Salvador. Dnevnik odnogo geniya / Salvador Dali : transl. from french O. Zaharovoy. — Moskva : Eksmo, 2005. — 464 p.
3. Di Kapua, Marko. Dali. Zhizn. Tvorchestvo. / Marko di Kapua : transl. from french V. Kisunko. — Moskva : Spika, 1997. — 272 p.
4. Ilyustrirovanaya entsiklopediya mirovoy zhivopisi / tekst i sost. E. V. Ivanova. — Moskva : OLMA Media Grupp, 2008. — 600 p.

5. Nazarkevych Ye., Osypova T. Khudozhni zasoby stvorenniya dyzaynu vydan' dlya ditey iz vykorystanniam osoblyvostey stereo i variozobrazhen' / Ye. Nazarkevych, T. Osypova // Visnyk Knyzhkovoyi palaty : nauk.-prakt. zhurn. — Kyiv : Knyzhkova palata Ukrayiny, 2012. — №9 (194). — P. 6-11.

6. Nyuridsani Mishel. Salvador Dali / Mishel Nyuridsani : [transl. from french I. Sosfenova]. — Moskva : "Molodaya gvardiya", 2008. — 576 p.

7. Pirozhnik S. S. Salvador Dali / S. S. Pirozhnik. — Minsk : Harvest, 2007, — 128 p.

8. Salvador Dali. Albom reproduksiy / vstup. st. V. Laptevoy. — Moskva : Olma-press, 2005. — 97 p.

Nazarkevych Y. Salvador Dali — original stereo painter of XXth century

***Abstract:** stereopaintings of Salvador Dali were reviewed as example of stereopainting as particular kind of art. The contribution of Salvador Dali in development of stereopainting is highlighted. The basic landmarks of the artist's biography are expounded. Unique style of master and stylistic features of stereopaintings' artistic language are revealed.*

***Key words:** stereopainting, stereopaintings, binocular vision, photography, stereophotography.*

Назаркевич Е. Сальвадор Дали – самобытный стереохудожник XX века

***Аннотация:** рассмотрены стереокартины Сальвадора Дали в качестве примера стереоживописи как отдельного вида искусства. Освещено вклад Сальвадора Дали в развитие стереоживописи. Изложены основные вехи биографии художника. Раскрыто своеобразный стиль мастера и стилистические особенности художественного языка стереокартин.*

***Ключевые слова:** стереоживопись, стереокартины, бинокулярное зрение, фотография, стереофотография.*